

Gulrux ALIMOVA,

Mustaqil izlanuvchi, Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston

E-mail: gulruxmirzaeva748@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-8417-8761>

PhD G.Rasulova taqrizi asosida

AUDITORIYADA VA AUDITORIYADAN TASHQARI JARAYONDA TALABALAR IJTIMOYILASHUVINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada auditoriyada va auditoriyadan tashqari ta'lim jarayonida talabalarning shaxsiy hamda kasbiy ijtimoiylashuvini rivojlantirish mexanizmlari madaniy-gumanistik yondashuv asosida tahlil qilingan. Shuningdek, talabalarning ijtimoiy faolligi, kommunikativ madaniyati, refleksiv tafakkuri va ma'naviy mas'uliyatini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Maqolada auditoriya mashg'ulotlari va auditoriyadan tashqari faoliyatning o'zaro integratsiyasi asosida talabalarning ijtimoiy kompetentligini shakllantirishning samarali usullari asoslab berilgan. Shuningdek, zamonaviy oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarning jamoadagi hamkorlik faoliyati, tashabbuskorligi va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiylashuvsh, madaniy-gumanistik yondashuv, ijtimoiy faollik, kommunikativ madaniyat, refleksiv tafakkur, kasbiy kompetentlik, ma'naviy mas'uliyat, auditoriyadan tashqari faoliyat.

МЕХАНИЗМЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛИЗАЦИИ СТУДЕНТОВ В АУДИТОРНОМ И ВНЕАУДИТОРНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

В данной статье на основе культурно-гуманистического подхода проанализированы механизмы развития личностной и профессиональной социализации студентов в аудиторном и внеаудиторном образовательном процессе. Также раскрыты педагогические возможности развития социальной активности студентов, их коммуникативной культуры, рефлексивного мышления и духовной ответственности. В статье обоснованы эффективные способы формирования социальной компетентности студентов на основе интеграции аудиторных занятий и внеаудиторной деятельности. Кроме того, раскрыто социально-педагогическое значение развития у будущих специалистов навыков командного взаимодействия, инициативности и самостоятельного принятия решений в современной системе высшего образования.

Ключевые слова: Социализация, культурно-гуманистический подход, социальная активность, коммуникативная культура, рефлексивное мышление, профессиональная компетентность, духовная ответственность, внеаудиторная деятельность.

MECHANISMS FOR DEVELOPING STUDENTS' SOCIALIZATION IN CLASSROOM AND EXTRACURRICULAR PROCESSES

Annotation

This article analyzes the mechanisms for developing students' personal and professional socialization in classroom and extracurricular educational processes based on a cultural-humanistic approach. It also highlights the pedagogical opportunities for developing students' social activity, communicative culture, reflective thinking, and spiritual responsibility. The article substantiates effective methods of forming students' social competence through the integration of classroom instruction and extracurricular activities. Furthermore, the socio-pedagogical significance of developing teamwork, initiative, and independent decision-making skills of future specialists in the modern higher education system is revealed.

Key words: Socialization, cultural-humanistic approach, social activity, communicative culture, reflective thinking, professional competence, spiritual responsibility, extracurricular activity.

Zamonaviy ta'lim tizimida talabalarning nafaqat kasbiy bilim va kompetensiyalarini shakllantirish, balki uning jamiyatga moslashuvi, ijtimoiy faolligi, kommunikativ madaniyati va fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirish ham muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Talabalar ijtimoiylashuvi oliy ta'lim muassasidagi auditoriya va auditoriyadan tashqari faoliyatlar orqali amalga oshadi. Ushbu jarayon talabaning shaxs sifatida shakllanishiga, jamoa bilan ishlash ko'nikmalarining rivojlanishiga hamda ijtimoiy rollarni egallashiga xizmat qiladi.

Madaniy-gumanistik yondashuv asosida talabalarning shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashuvini rivojlantirish jarayoni pedagogik faoliyat mazmunini zamonaviy ijtimoiy-pedagogik talablar asosida tashkil etishni taqozo etadi. Chunki bugungi oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassisning nafaqat kasbiy

bilim va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishi, balki uning ijtimoiy faolligi, kommunikativ madaniyati, fuqarolik mas'uliyati va ma'naviy dunyoqarashining shakllanganligi ham muhim pedagogik natija sifatida baholanmoqda. Shu jihatdan auditoriyada va auditoriyadan tashqari ta'lim jarayonida talabalar ijtimoiylashuvini rivojlantirish mexanizmlarini aniqlash hamda ularni madaniy-gumanistik yondashuv asosida tashkil etish dolzarb ilmiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Mazkur yondashuvga ko'ra, talabaning ijtimoiylashuvi faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirish bilan emas, balki uning ijtimoiy munosabatlarga faol kirishishi, ma'naviy qadriyatlarini anglab yetishi, mustaqil fikrlashi va kasbiy faoliyatga ongli tayyorlanishi bilan belgilanadi.

Shu sababli auditoriya mashg'ulotlari hamda auditoriyadan tashqari pedagogik faoliyat o'zaro integratsiya-

lashgan holda tashkil etilgandagina talabani shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashuvini samarali rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi. Ayniqsa, seminar, munozara, trening, loyiha asosida ishlash, debat va jamoaviy topshiriqlar talabalarning kommunikativ hamkorligini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Auditoriya mashg'ulotlarida talabalarni erkin fikrlashga yo'naltirish, ularning ijtimoiy pozitsiyasini mustahkamlash va refleksiv tafakkurini rivojlantirish madaniy-gumanistik yondashuvning asosiy pedagogik mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Chunki refleksiv tafakkur talabani o'z faoliyatini baholashi, ijtimoiy jarayonlarga ongli munosabat bildira olishi hamda mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu jihatdan interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar va dialogik ta'lim texnologiyalaridan foydalanish talabalarning ijtimoiy faolligini oshirishda muhim pedagogik imkoniyat yaratadi.

Auditoriyadan tashqari faoliyat esa talabalarning ijtimoiylashuvini rivojlantirishda yanada keng pedagogik imkoniyatlarga ega. Turli ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, volontyorlik faoliyati, yoshlar tashkilotlari, ijodiy to'garaklar, teatr studiyalari, sport musobaqalari va ijtimoiy loyihalar talabalarning jamoada ishlash, liderlik, tashabbuskorlik va mas'uliyat kabi sifatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, bunday faoliyatlar orqali talabalar real ijtimoiy muhitga moslashadi, ijtimoiy tajriba orttiradi hamda o'zining shaxsiy imkoniyatlarini namoyon qilishga intiladi.

Madaniy-gumanistik yondashuv asosida tashkil etilgan pedagogik jarayonda talabalarni ijtimoiy faoliyatga jalb etish, ularda ma'naviy mas'uliyat, bag'rikenglik va insonparvarlik fazilatlarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, bugungi globallashuv sharoitida bo'lajak mutaxassisning nafaqat kasbiy tayyorgarligi, balki uning ma'naviy barqarorligi va ijtimoiy moslashuvchanligi ham muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida talabalarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faollikni rivojlantirish pedagogik faoliyatning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish jarayonida kommunikativ kompetentlik ham muhim o'rin tutadi. Chunki kommunikativ madaniyat shaxsning jamoadagi munosabatlarini samarali tashkil etish, ijtimoiy muhitga moslashish va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatli hamkorlikni yo'lga qo'yishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan ta'lim jarayonida dialogik muloqot, hamkorlikda ishlash va jamoaviy faoliyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalarni qo'llash talabalar ijtimoiylashuvining samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, bunday pedagogik faoliyat talabalarning ijtimoiy munosabatlarga faol kirishishi, o'z fikrini erkin ifoda etishi hamda jamoada o'z o'rnini topishiga imkon yaratadi.

Demak, auditoriyada va auditoriyadan tashqari ta'lim jarayonida talabalar ijtimoiylashuvini rivojlantirish mexanizmlari madaniy-gumanistik yondashuv asosida tashkil etilganda talabani ma'naviy, ijtimoiy va kasbiy rivojlanishi uchun qulay pedagogik muhit yuzaga keladi. Mazkur yondashuv bo'lajak mutaxassislarda ijtimoiy faollik, kommunikativ madaniyat, refleksiv tafakkur, ma'naviy mas'uliyat va kasbiy kompetentlikni shakllantirish orqali ularni zamonaviy jamiyat talabalariga mos barkamol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu jarayon talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish masalasini pedagogik faoliyatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qarash zaruratini yuzaga keltiradi.

Talabalarning ijtimoiy faolligi, avvalo, ularning o'z oldiga aniq maqsad qo'ya olishi, ushbu maqsadga erishishda

qat'iyat, tashabbuskorlik va mas'uliyat bilan faoliyat olib borishi orqali namoyon bo'ladi. Bunday faoliyat jarayonida talaba nafaqat kasbiy bilim va amaliy ko'nikmalarni egallaydi, balki jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar tizimiga ongli ravishda kirishib, o'zining fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy dunyoqarashini ham shakllantiradi. Shu sababli madaniy-gumanistik yondashuv asosida tashkil etilgan pedagogik jarayonda talabani ijtimoiy faolligini rivojlantirish uning ma'naviy-axloqiy kamoloti, kasbiy kompetentligi va ijtimoiy moslashuvchanligini ta'minlovchi muhim mexanizm sifatida qaraladi.

Mazkur yondashuv nuqtayi nazaridan ijtimoiy faollik shaxsning jamiyat manfaatlariga daxldorlik hissi, ijtimoiy mas'uliyati va ma'naviy pozitsiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida talabalarni ijtimoiy faoliyatga jalb etish orqali ularda atrof-muhitga ehtiyotkor munosabat, tinchlik va barqarorlikni qadrlash, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bo'lajak pedagoglarda turli mafkuraviy tahdidlarga nisbatan ongli munosabatni shakllantirish, ularni mustaqil fikrlashga yo'naltirish hamda ijtimoiy-psixologik barqarorlikni rivojlantirish madaniy-gumanistik yondashuvning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish jarayoni o'zaro bog'liq bo'lgan bir qator mezonlar orqali tavsiflanadi. Birinchi mezon talabalarda shakllangan g'oyaviy-ma'naviy tasavvurlar darajasi bilan bog'liq bo'lib, bunda ularning ijtimoiy hodisalarga ongli munosabati, ma'naviy-axloqiy qarashlarining shakllanganligi hamda ijtimoiy qadriyatlarini anglash darajasi muhim ko'rsatkich sifatida namoyon bo'ladi. Madaniy-gumanistik yondashuvda aynan talabani ichki dunyosi, qadriyatlarga asoslangan dunyoqarashi va ma'naviy tafakkurini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Ikkinchi mezon talabani amaliy faoliyatga tayyorligi va ijtimoiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq ko'nikmalarni egallaganlik darajasini ifodalaydi. Bunda o'quv-bilish faoliyati, tashkiliy ishlar, jamoaviy hamkorlik, mehnat faoliyati va kundalik ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etish muhim pedagogik ko'rsatkich sifatida baholanadi. Shu jihatdan auditoriyada va auditoriyadan tashqari tashkil etilgan interfaol mashg'ulotlar, ijtimoiy loyihalar, volontyorlik faoliyati hamda pedagogik amaliyotlar talabalarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishning samarali vositalari hisoblanadi.

Uchinchi mezon esa ijtimoiy faollik motivatsiyasining rivojlanish darajasi bilan bog'liqdir. Talabalarda boshqalarga yordam berishga intilish, jamoa manfaatlarini qadrlash, hamkorlikka moyillik va ijtimoiy mas'uliyat hissing shakllanganligi ularning ma'naviy tarbiyalanganlik darajasini ifodalaydi [34]. Shu sababli madaniy-gumanistik yondashuv asosida tashkil etilgan pedagogik jarayonda talabalarni o'zaro hamkorlikka, mehr-oqibat va bag'rikenglikka yo'naltirish muhim pedagogik omil sifatida qaraladi. Ayniqsa, ta'lim-tarbiya jarayonida talabalarni bir-birini qo'llab-quvvatlashga, jamoa ishlarida faol qatnashishga va ijtimoiy tashabbus ko'rsatishga undash ularning shaxsiy hamda kasbiy ijtimoiylashuvini jadallashtiradi.

To'rtinchi mezon talabalarda mustaqillik va tashabbuskorlik sifatlarining rivojlanganlik darajasini ifodalaydi. Madaniy-gumanistik yondashuvda talaba pedagogik ta'sir obyekti emas, balki mustaqil fikrlovchi va faol harakat qiluvchi subyekt sifatida qaraladi. Shu sababli talabani o'z faoliyatini rejalashtira olishi, mustaqil qaror qabul qilishi, o'z-o'zini nazorat qilishi va faoliyat natijalarini tahlil qila olishi uning ijtimoiy faolligining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi [38]. Mazkur sifatlar, ayniqsa, bo'lajak pedagoglarning kasbiy shakllanishida muhim

ahamiyat kasb etib, ularning pedagogik faoliyatda kreativ va refleksiv yondashuvni namoyon etishiga xizmat qiladi.

Demak, madaniy-gumanistik yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish jarayoni ularning ma'naviy-axloqiy qarashlari, ijtimoiy kompetensiyalari, kommunikativ madaniyati, mustaqilligi va tashabbuskorligini

kompleks rivojlantirishga yo'naltirilgan yaxlit pedagogik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur jarayon auditoriyada va auditoriyadan tashqari pedagogik faoliyatning integratsiyasi asosida amalga oshirilgandagina talabalarning shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashuvini samarali ta'minlash imkoniyati yuzaga keladi.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 464 b.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
3. Hasanboyev J., To'raqulov X., Haydarov M. Pedagogika fanidan izohli lug'at. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2009. – 672 b.
4. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2000. – 128 b.
5. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006. – 260 b.
6. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1996. – 192 b.
7. G'oziyev E. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2008. – 336 b.
8. Raxmanova M. Madaniy-gumanistik yondashuv asosida talabalarning ijtimoiylashuvini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari. – Toshkent, 2025.
9. Raxmanova M. Talabalarning shaxsiy va kasbiy ijtimoiylashuvini rivojlantirish mexanizmlari. – Toshkent, 2025.
10. Raxmanova M. Auditoriyada va auditoriyadan tashqari ta'lim jarayonida ijtimoiy faollikni rivojlantirish texnologiyalari. – Toshkent, 2025.
11. Komenskiy Ya.A. Buyuk didaktika. – Toshkent: O'qituvchi, 1975. – 287 b.
12. Russo J.J. Emil yoki tarbiya haqida. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2008. – 356 b.
13. Maslou A. Motivatsiya va shaxs. – Sankt-Peterburg: Piter, 2019. – 400 b.
14. Rodjers K. Shaxsning shakllanishiga nazar. – Moskva: Progress, 1994. – 480 b.
15. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2011. – 420 b.